

УДК 159.922.7: 159.9.075

Наталія Леонідівна Крива,
кандидатка психологічних наук,
вихователька центру розвитку
дитини № 53 «АБВГДЕЙКА»,
м. Житомир, Україна
ORCID: 0000-0001-8134-7759
natalakrivaya@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО СЕБЕ ТА ЗНАЧУЩИХ ДОРΟΣЛИХ

У статті представлено дослідження особливостей ставлення дітей старшого дошкільного віку до себе та значущих дорослих за методикою О. Еткінда «Колірний тест відносин», який базується на тому, що найважливіші характеристики психологічних процесів відбиваються в колірних асоціаціях; з'ясовано, що діти старшого дошкільного віку в більшості випадків позитивно ставляться до значущих осіб, що свідчить про наявність міцного емоційного зв'язку з ними, близькість, взаємоповагу та значущість процесу ідентифікації.

Ключові слова: дослідження, ставлення до значущих дорослих, внутрішньо сімейні стосунки, актуальний емоційний стан.

Natalya Kriva,
PhD in Psychology,
educator at the Child
Development Center № 53
"ABVGDEYKA",
Zhitomir, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8134-7759
natalakrivaya@gmail.com

STUDY OF ATTITUDE CHARACTERISTICS OLDER PRESCHOOLERS TO THEMSELVES AND SIGNIFICANT ADULTS

The article presents a study of the peculiarities of the attitude of older preschool children towards themselves and significant adults according to O. Etkind's "Color Test of Relationships" method, which is based on the fact that the most important characteristics of psychological processes are reflected in color associations; the results of the study, which was conducted on the basis of child development center No. 53 "ABVGDEYKA" in Zhytomir, and included 60 children aged 5-6 years and older, are presented; the procedure for the examination of older preschool children is described, which was carried out individually in three stages: the study of associations, a short rest, determination of the rank (list) of colored cards; the interpretation of the obtained results was carried out in two stages: at the first stage, an analysis of the color-associative answers of the respondents was carried out, which were considered holistically, in their relationship, based on which an idea was formed about the meaningful features of the attitude of older preschoolers towards themselves and significant adults; at the second stage, a formalized analysis of color-associative responses was carried out with the help of valence and normativity characteristics; in the course of the research, it was found that older preschool children in most cases have a positive attitude towards significant persons, which indicates the presence of a strong emotional connection with them, closeness, mutual respect and the significance of the identification process; according to the total deviation zones, which indicate the current emotional state of the child, it was determined that the majority of respondents have a normal emotional state, but there is a small number of children in whom negative emotions prevail.

Key words: research, attitude to significant adults, intra-family relationships, current emotional state.

Дитина дошкільного віку потребує прийняття, визнання, любові. Їй важливо усвідомити свою значущість, прийти до впевненості, що світ – це безпечне місце з турботливими та щирими людьми. Це можливо лише в тому випадку, якщо батьки оточують дитину своєю любов'ю і турботою, схваленням та позитивним емоційним прийняттям, ставляться до

дитини як цінності з визнанням її права на спонтанний розвиток та реалізацію потенційних можливостей. Саме в таких умовах виростає та зміцнюється довіра дитини до себе і почуття незмінної прихильності до себе інших людей [7]. В результаті бачимо зростання повноцінної духовно багатой, самостійної, сміливої, здатної до прояву творчості особистості.

Мета статті – дослідити особливості ставлення дітей старшого дошкільного віку до себе та значущих дорослих за методикою О. Еткінда «Колірний тест відносин», який базується на тому, що найважливіші характеристики психологічних процесів відбиваються в колірних асоціаціях.

В результаті психологічних експериментів науковці встановили наявність прямого зв'язку між сприйняттям кольору та емоціями особистості. Колірний імпульс утворює асоціативну пару «колір-емоція», яка відбиває справжнє ставлення людини до оточення, переводить його з несвідомого, таємного в зрозуміле психологу поле. Це дає можливість отримати результати та надати своєчасну допомогу, якщо вона потрібна. Цінність методу полягає в тому, що за його допомогою можна виявити суперечності між вербальною (вираженою словами) картиною відносин та несвідомою, захищеною в підсвідомості.

Дослідженням, яке проводилося на базі центру розвитку дитини №53 «АБВГДЕЙКА» м. Житомира, було охоплено 60 дітей віком 5-6 років старших груп «Соняшник» і «Барвінок». Обстеження дітей старшого дошкільного віку проводилося в індивідуальній формі в три етапи: дослідження асоціацій, короткий відпочинок (5-7 хвилин), визначення рангу (переліку) кольорових карток (встановлення колірних переваг). В попередній бесіді з дитиною склали список осіб, що безпосередньо оточують дитину, а також значущих для неї дорослих (мама, тато, брат, сестра, дідусь, бабуся, вихователька тощо).

Інтерпретацію отриманих результатів проводили у два етапи. На першому етапі було здійснено аналіз колірно-асоціативних відповідей респондентів, які розглядалися цілісно, у їх взаємозв'язку. На основі цього аналізу було складено уявлення про змістовні особливості ставлення старших дошкільників до себе та значущих дорослих.

Важливим показником в колірному тесті є ранг кольору, що асоціюється з даною особою. В результаті аналізу порядку колірних виборів респондентів отримали результати, які представлено на рис. 1 та рис. 2.

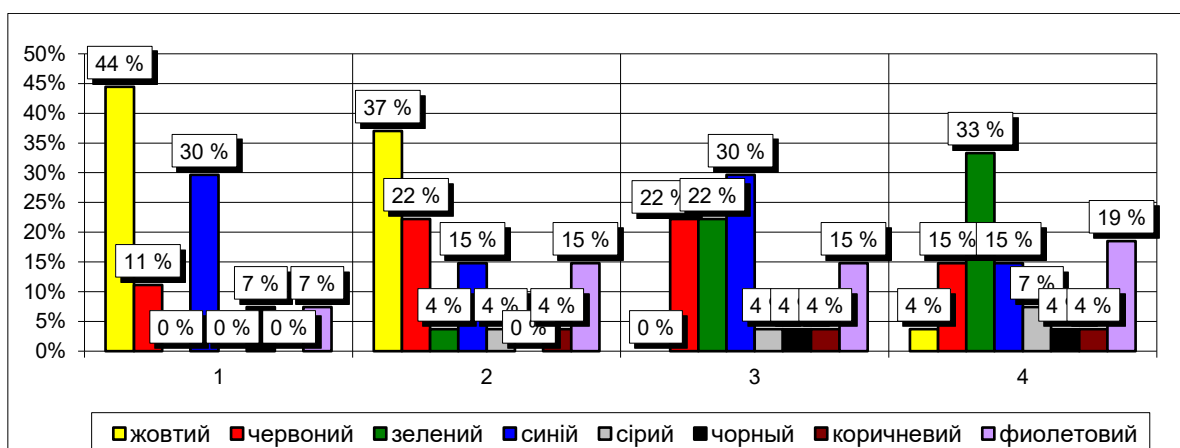


Рис.1. Результати аналізу порядку вибору дітей (№ 1-4)

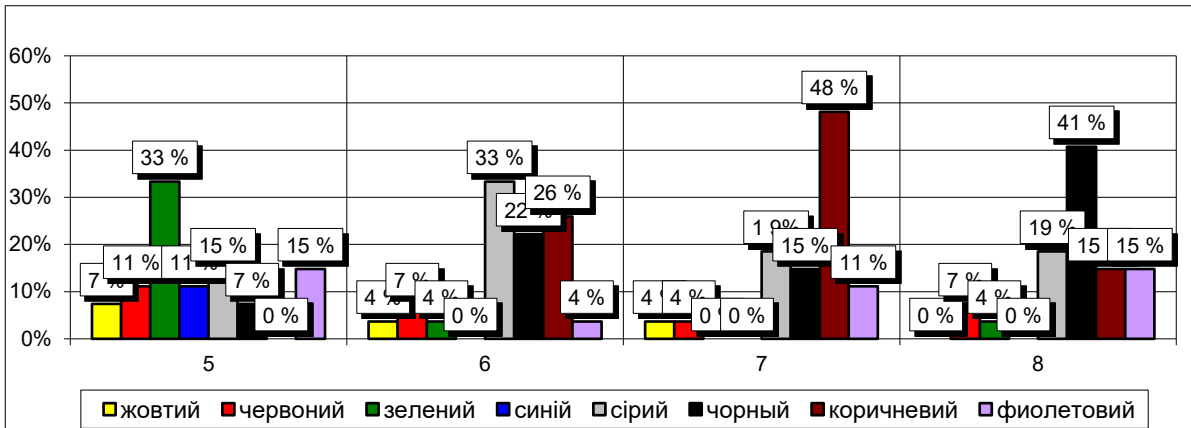


Рис. 2. Результати аналізу порядку вибору дітей (№ 5-8)

Як бачимо з діаграм, 44 % надають перевагу жовтому кольору, 37 % розташували його на другій позиції, 4 % розмістили його на четвертому місці, 7 % – на п'ятому, по 4 % – на шостому та сьомому місці.

Перше місце жовтого кольору у порядку виборів дитини свідчить про позитивні емоції, легкість, живість, переживання щастя, останні місця цього кольору попереджають про розчарування, внутрішню порожнечу та ізоляцію. 30 % надали синьому перший ранг, 15 % – другий, 30 % надали йому третє місце в переліку кольорів, 15 % – розташували синій на четвертому місці, 11 % досліджуваних – на п'ятому.

Червоний колір старші дошкільники розташували в переліку кольорів переваг таким чином: 11 % – на першому місці, 22 % – на другому та на третьому, 15 % – на четвертому, 11 % – на п'ятому, 4 % – на шостому і сьомому. Респонденти, які віддали перевагу червоному кольору та розмістили його на «високих» місцях у власному рейтингу, відчувають потужний поштовх до дії. Останні місця червоного кольору в рейтингу вказують на дефіцит у досліджуваних життєвої сили, перебування в постійних конфліктних ситуаціях.

Зелений колір 4 % респондентів розташували на другому, шостому та восьмому місці. Міцні позиції даний колір отримав на третьому місці (22 %), на четвертому та п'ятому місцях (33 %). Поведінка дітей, що надали «високі» позиції зеленому кольору, характеризується бажанням до керівництва та контролю, «низькі місця» (7, 8) вказують на визнання власного безсилля та перекладання провини на інших.

Отже, респонденти віддали перевагу жовтому, синьому червоному та зеленому кольору в більшості випадків, що свідчить про сприятливий емоційний стан. Також це підтверджують переважно «низькі» місця коричневого (вказує на пасивність та залежність), чорного (асоціюється з протестом, замкненістю) та сірого (символізує нейтральність, байдужість та відповідальність) кольорів.

Розподіл фіолетового кольору за рангами: 1 – 7 %, 2 та 3 по 15 %, 4 – 19 %, 5 – 15 %, 6 – 4 %, 7 – 11 % та 8 – 15 % респондентів. Таке розташування фіолетового кольору свідчить про нерішучість, інфантилізм дітей, що його обрали. Фіолетовий на «низьких» рангах (7, 8 місця) вказує на нещирість та егоїзм. Старшим дошкільникам, що надають перевагу фіолетовому кольору, подобається, коли їх хвалять. Але при найменшому зауваженні від дорослих вони починають капризувати, що свідчить про їх інфантильні установки.

Цікаві результати дав аналіз того, з яким кольором асоціюють себе діти (рис. 3).

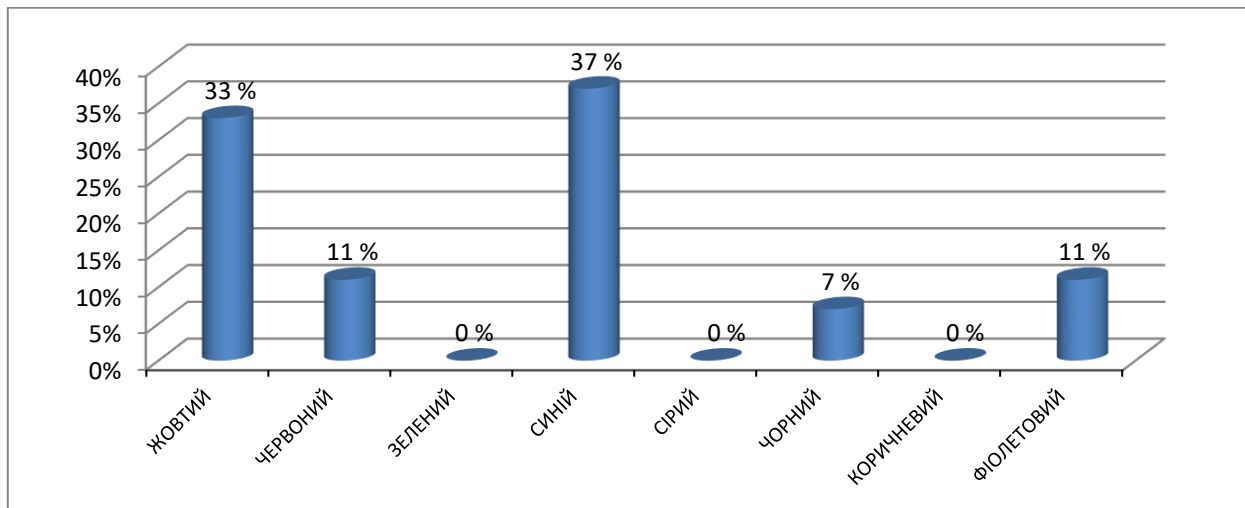


Рис. 3. Колір, з яким асоціюють себе діти (у %)

З діаграми видно, що 37 % обрало в якості «свого» синій колір. Згідно із характеристикою кольорів М. Люшера, синьому кольору надають перевагу чутливі, вразливі, спокійні та врівноважені діти, які відрізняються витонченістю та гарним естетичним смаком. У них переважають внутрішні ознаки психологічного задоволення, гармонії та безпеки.

33 % в процесі дослідження обрали жовтий колір. З жовтим кольором асоціюють себе жваві, відкриті діти, які мають бажання спілкуватись. Діти, що обирають жовтий колір, сповнені сподівань, але не готові активно діяти, схильні займати очікувальну позицію.

Однакова кількість респондентів обрала «своїм» кольором червоний та фіолетовий. Червоному кольору віддають перевагу активні, енергійні, шумні, інколи нестримані діти, які прагнуть до успіху та наповненості життя. Фіолетовий колір обирають нерішучі, мрійливі діти з інфантильними установками.

Зауважимо, що перший колір в розкладці в більшості випадків досліджувані обирали «своїм», що свідчить про самоповагу та впевненість у собі. У 26 % «свій» колір не співпадає з першим кольором у власному ранжуванні кольорів, але не опускається нижче п'ятого місця у розкладці.

Наприклад, Л. (5,5 р.) визначила жовтий колір першим у власному ранжуванні, але «своїм» обрала фіолетовий, якому надала п'яте місце, що свідчить про занижений рівень самооцінки та проблеми із самоповагою. О. (5,5 р.) надав перше місце синьому кольору, а «своїм» обрав фіолетовий, який займає третє місце у розкладці кольорів хлопчика та свідчить про інфантильні установки.

З метою вивчення ставлення дітей до найближчого оточення проаналізували власний порядок вибору кольорів старших дошкільників, спроектували взаємостосунки із найближчим соціальним оточенням на цей перелік та інтерпретували дані відповідно до колірних пріоритетів.

За О. Еткіндом, якщо колір займає перших три місця в порядку колірних виборів (1-3 місце), можна зробити висновок про позитивне ставлення до особи. Середня позиція (4-5 місце) транслює нейтральне (байдуже) ставлення. Останні три місця (6-8 місце) свідчать про негативне, конфліктне ставлення до значимих осіб. Аналіз результатів вивчення колірних асоціацій старших дошкільників представили в рис. 4.

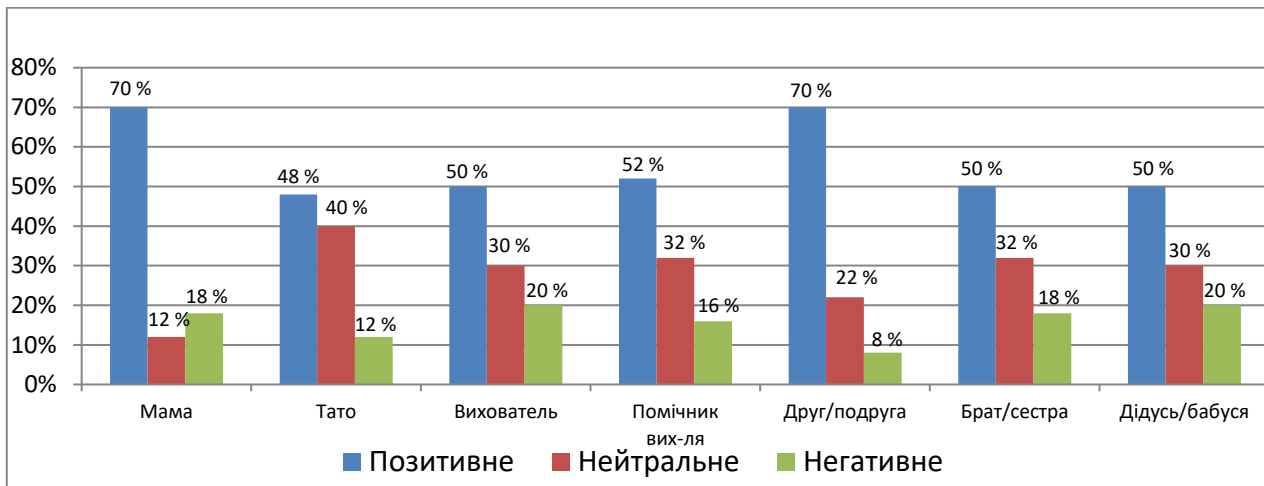


Рис. 4. Ставлення дітей до значущих осіб (у %)

Як бачимо, респонденти в більшості випадків позитивно ставляться до значущих осіб (мами, тата, вихователя, помічника вихователя, друга/подруги, дідуся/бабусі, брата/сестри). Це свідчить про наявність міцного емоційного зв'язку з ними, близькість, взаємоповагу та значущість процесу ідентифікації. Діагностично значущим є не лише рейтинг кольору, але й сам колір, який виступає індикатором емоційних проявів стосунків та несе цінну інформацію про стосунки дитини зі значущими особами.

Так, 34 % асоціюють маму з фіолетовим кольором, що вказує на їх вразливість, потребу в підтримці та заохоченні з її боку, 30 % досліджуваних – з червоним кольором, що вказує на домінування матері в родині або її імпульсивну поведінку, 26 % – з жовтим, що демонструє щирі та відкриті стосунки в родині. Разом з тим, 30 % старших дошкільників батька асоціюють із зеленим кольором, що демонструє суворість, надмірний контроль та гіперопіку з його боку, 26 % – із синім, який символізує взаємозв'язок, прив'язаність, міцні стосунки, 18 % досліджуваних – із чорним кольором, що може сигналізувати про відкриту конфронтацію з батьком. Два хлопчики не добирали кольори для тата. Це пояснюється тим, що тато не проживає з родиною та не спілкується з дітьми.

Вихователя 30 % асоціюють з червоним кольором, що вказує на домінуючу позицію педагога, активну, наповнену життям спільну діяльність, 18 % обрали жовту кольорну асоціацію, яка свідчить теплоту та щирість стосунків з педагогом, 8 % старших дошкільників кольорну перевагу надали зеленому кольору, що вказує на надмірний контроль з боку педагога. Подібні стосунки у досліджуваних з помічником вихователя, про що свідчить те, що вони такими ж кольорами позначили свої асоціації з ним.

Бабуся у 34 % асоціюється з фіолетовим кольором, що пояснюється потребою в ніжності, піклуванні з її боку, 18 % надали перевагу жовтому кольору, що вказує на теплі, щирі, дружні стосунки з бабусею. Однакова кількість (24 %) респондентів віддала перевагу зеленому та чорному кольору для асоціації з дідусем, що свідчить про суворість, конфліктність, напруженість в стосунках та може також пояснюватись тим, що діти рідко з ним проводять час. Половина респондентів (50 %) асоціювали сестру з фіолетовим кольором, що вказує на їх інфантильні установки, інтерес до проведення спільного часу з нею. Брата в 34 % випадків старші дошкільники асоціювали з синім кольором, що свідчить про міцні, довірливі стосунки.

На другому етапі за допомогою характеристик валентності та нормативності провели формалізований аналіз кольорно-асоціативних відповідей. Валентність вимірює позицію кольору, що асоціюється, в індивідуальному кольорному ранжуванні, нормативність оцінює позицію кольору, що асоціюється, в «нормальному» ранжуванні, тобто аутогенній нормі

Вальнефера-Люшера, яка є індикатором психологічного благополуччя (Ю. Філімоненко, О. Юр'єв).

Ми прийняли послідовність аутогенної норми як еталон розташування кольорів: червоний, жовтий, зелений, фіолетовий, синій, коричневий, сірий, чорний. Для розрахунку сумарного відхилення (СВ), яке відбиває стійкий емоційний фон, тобто панівний настрій дитини, порівнювали порядок місць, які займають кольори у виборі дитини, з їх розташуванням в аутогенній нормі. Спочатку вираховували відхилення між місцем, яке реально займає колір та нормативним розташуванням кольору, потім порахували суму відхилень (абсолютні величини без врахування знаку).

В результаті розподілу до I групи увійшли веселі та оптимістичні діти, у яких переважають позитивні емоції, (33 % досліджених). II групу склали старші дошкільники, які мають емоційний стан в нормі (45 % респондентів). В III групу увійшли діти, у яких переважають негативні емоції, що свідчить про наявність проблем, які діти не можуть подолати самостійно, а тому потребують психологічної допомоги (22 % досліджуваних).

У процесі дослідження нам вдалося з'ясувати, що діти старшого дошкільного віку в більшості випадків позитивно ставляться до значущих осіб, що свідчить про наявність міцного емоційного зв'язку з ними, близькість, взаємоповагу та значущість процесу ідентифікації, прийшли до висновку, що більшість респондентів мають емоційний стан в нормі, але є невелика кількість дітей, у яких переважають негативні емоції.

Перспективою подальших досліджень є визначення психолого-педагогічних умов, які впливають на ставлення дошкільників до значущих осіб, та сприяють успішній взаємодії з ними. Перевага негативних емоцій може негативно відбитись на розвитку старших дошкільників, такі діти потребують підвищеної уваги та психологічної допомоги, перспективою є створення розвивальної програми, яка сприяє розвитку емоційної сфери, розумінню власних емоцій, почуттів, зняттю тривожності та психологічному розвантаженню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини – від родини. Київ: СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади; ред. О. І. Цибульська. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
3. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упоряд. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 207 с.
4. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навчальний посібник / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Л. І. Соловйова та ін. Київ: Видавничий дім «Слово», 2016. 56 с.
5. Кочерга О. В. Психіка дошкільника: обстежуємо граючись. Правила обстеження психіки. Етапи обстеження. *Дошкілля*. 2012. № 1. С. 18–20.
6. Психічний розвиток дитини-дошкільника: навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закладів / Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Піроженко Т. О. та ін. Київ: Світоч, 2004. 75 с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника монографія / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін.; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.

REFERENCES

1. Bieliienka, H. V., Bohinich, O. L. & Mashovets M. A. (2006). Zdorovia dytyny – vid rodyny. Kyiv: SPD Bohdanova, A. M. [in Ukrainian].

2. Bekh, I. D. (2003). Vychovannia osobystosti: u 2-kh kn. Kn. 1: Osobystisno-orientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady; red. Tsybulska, O. I.. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Molodushkina, I. V. (2011). Zahadkovyi svit emotsii. Rozvytok emotsiinoi sfery doshkilnykiv / uporiad. Molodushkina, I. V. 2-he vyd. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
4. Pirozhenko, T. O. (2016). Kompas u sviti tsinnisnykh oriiientatsii doshkilnyka: navchalnyi posibnyk / Pirozhenko, T. O., Ladyvir, S. O., Soloviova, L. I. ta in. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo» [in Ukrainian].
5. Kocherha, O. V. (2012). Psykhika doshkilnyka: obstezhuiemo hraiuchys. Pravyla obstezhennia psykhiky. Etapy obstezhennia [Psyche of a preschooler: examined while playing. Rules of mental examination. Stages of examination]. *Doshkillia, 1, 18–20* [in Ukrainian].
6. Kulachkivska, S. Ye. (2004). Psykhichni rozvytok dytyny-doshkilnyka: navch. posib. dlia pedahohiv, psykhologiv, vykhovateliv dyt. doshk. zakladiv / Kulachkivska, S. Ye., Ladyvir, S. O., Pirozhenko, T. O. ta in. Kyiv: Svitoch [in Ukrainian].
7. Pirozhenko, T. O. (2012). Stanovlennia vnutrishnoi kartyny svitu doshkilnyka monohrafiia / Pirozhenko, T. O., Ladyvir, S. O., Vovchuk-Blakytina, O. O. ta in.; za red. Pirozhenko, T. O. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].

Подано до редакції: 12.08.2024.